

Сборник съдебна практика

РЕШЕНИЕ НА СЪДА (трети състав)

3 октомври 2019 година *

„Преюдициално запитване — Директива 93/13/ЕИО — Потребителски договори — Неравноправни клаузи — Ипотечен кредит, индексирани в чуждестранна валута — Клауза за определяне на обменния валутен курс — Последници от обявяването на клауза за неравноправна — Възможност съдът да се справи с неравноправните клаузи, като използва общи клаузи от гражданското право — Преценка на интереса на потребителя — Запазване на договора без неравноправни клаузи“

По дело C-260/18

с предмет преюдициално запитване, отправено на основание член 267 ДФЕС от Sąd Okręgowy w Warszawie (Варшавски окръжен съд, Полша) с акт от 26 февруари 2018 г., постъпил в Съда на 16 април 2018 г., в рамките на производство по дело

Kamil Dziubak,

Justyna Dziubak

срещу

Raiffeisen Bank International AG, prowadzący działalność w Polsce w formie oddziału pod nazwą Raiffeisen Bank International AG Oddział w Polsce, по-рано Raiffeisen Bank Polska SA,

СЪДЪТ (трети състав),

състоящ се от: А. Prechal (докладчик), председател на състава, F. Biltgen, J. Malenovský, C. G. Fernlund и L. S. Rossi, съдии,

генерален адвокат: G. Pitruzzella,

секретар: A. Calot Escobar,

предвид изложеното в писмената фаза на производството,

като има предвид становищата, представени:

- за г-н Kamil Dziubak и г-жа Justyna Dziubak, от А. Plejewska, адвокат,
- за Raiffeisen Bank International AG, prowadzący działalność w Polsce w formie oddziału pod nazwą Raiffeisen Bank International AG Oddział w Polsce, по-рано Raiffeisen Bank Polska SA, от М. Bakuła и I. Stolarski, radcowie prawni, както и от R. Cebeliński, адвокат,

* Език на производството: полски.

- за полското правителство, от В. Majczyna, в качеството на представител,
- за правителството на Обединеното кралство, от S. Brandon, в качеството на представител, подпомаган от A. Howard, barrister,
- за Европейската комисия, от N. Ruiz García и M. Siekierzyńska, в качеството на представители,

след като изслуша заключението на генералния адвокат, представено в съдебното заседание от 14 май 2019 г.,

постанови настоящото

Решение

- 1 Преюдициалното запитване се отнася до тълкуването на член 1, параграф 2, член 4, член 6, параграф 1 и член 7, параграф 1 от Директива 93/13/ЕИО на Съвета от 5 април 1993 година относно неравноправните клаузи в потребителските договори (ОВ L 95, 1993 г., стр. 29; Специално издание на български език, 2007 г., глава 15, том 2, стр. 273).
- 2 Запитването е отправено в рамките на спор между, от една страна, г-н Kamil Dziubak и г-жа Justyna Dziubak (наричани по-нататък „кредитополучателите“), и от друга страна, дружеството Raiffeisen Bank International AG, prowadzący działalność w Polsce w formie oddziału pod nazwą Raiffeisen Bank International AG Oddział w Polsce, по-рано Raiffeisen Bank Polska SA (наричано по-нататък „Raiffeisen“), във връзка с твърдение за неравноправност на клаузи относно механизма за индексирание, използван в договор за ипотечен кредит, индексирани в чуждестранна валута.

Правна уредба

Правото на Съюза

- 3 Тринадесетото съображение от Директива 93/13 гласи:

„като има предвид, че законовите и подзаконовите разпоредби на държавите членки, определящи пряко или непряко условията в потребителски договори, се предполага да не съдържат неравноправни клаузи; като има предвид, че следователно не е необходимо да се включват условия, които отразяват задължителни нормативни или административни разпоредби, както и принципите или разпоредбите на международни конвенции, по които държавите членки или Общността са страна; като има предвид, че в този смисъл изразът „задължителни законови или подзаконови разпоредби“ в член 1, параграф 2 също включва правила, които според правните норми[,] при отсъствие на други уговорки, се прилагат между договарящи се страни“.

- 4 В член 1, параграф 2 от тази директива се предвижда следното:

„Договорни условия, които отразяват задължителни законови или подзаконови разпоредби, или принципи на международни конвенции, по които държавите членки или Общността са страна, по-специално в областта на транспорта, не са предмет на разпоредбите на настоящата директива“.

5 Член 4 от същата директива гласи:

„1. Без да се засяга член 7, преценката за неравноправност на дадена клауза се извършва, като се отчита характера на стоките или услугите, за които е сключен договорът, и се вземат предвид всички обстоятелства, довели до сключването му, към момента на самото сключване, както и всички останали клаузи в договора, или такива, съдържащи се в друг договор, от който той произтича.

2. Преценката за неравноправния характер на клаузите не се свързва нито с основния предмет на договора, нито със съответствието на цената и възнаграждението, от една страна, и по отношение на доставените стоки или предоставените услуги, от друга, при условие че тези клаузи са изразени на ясен и разбираем език“.

6 Съгласно член 6, параграф 1 от Директива 93/13:

„Държавите членки определят изискването, включените неравноправни клаузи в договори между потребители и продавачи или доставчици да не са обвързващи за потребителя, при условията на тяхното национално право, и че договорът продължава да действа за страните по останалите условия, когато може да се изпълнява и без неравноправните клаузи“.

7 Член 7, параграф 1 от същата директива е формулиран по следния начин:

„Държавите членки осигуряват, че в интерес на потребителите и конкурентите, съще[с]твуват подходящи и ефективни мерки за предотвратяване на употребата на неравноправни клаузи в договори, сключени между потребители и продавачи или доставчици“.

Полското право

8 Член 56 от Kodeks cywilny (Граждански кодекс) гласи:

„Правната сделка не поражда само посочените в нея последици, но и произтичащите по силата на закона, от принципите на обществено съжителство и от установените обичаи“.

9 В член 65 от Гражданския кодекс се предвижда следното:

„1. Волеизявлението трябва да се тълкува в съответствие с принципите на обществено съжителство и установените обичаи, като се вземат предвид обстоятелствата, при които е направено.

2. В договорите трябва да се търси какво е било общото намерение на страните и каква е преследваната цел, а не да се следва буквалната формулировка“.

10 Член 353¹ от Гражданския кодекс гласи:

„Сключващите договор страни могат да организират правоотношението по свое усмотрение, стига неговото съдържание или цел да не противоречат на същността (естеството) на правоотношението, закона или принципите на обществено съжителство“.

11 В член 354 от Гражданския кодекс се предвижда следното:

„1. Длъжникът трябва да изпълни задължението съобразно неговата същност и по начин, съответстващ на неговата социално-икономическа цел и на принципите на обществено съжителство, а когато в съответната област има установени обичаи — и по начин, съответстващ на тези обичаи.

2. По същия начин кредиторът трябва да съдейства за изпълнението на задължението“.

12 Съгласно член 385¹ от Гражданския кодекс:

„1. Клаузите на сключен с потребител договор, които не са договорени индивидуално, не обвързват потребителя, ако определят правата и задълженията му в противоречие с добрите нрави, като грубо нарушават неговите интереси (забранени клаузи). Това не засяга клаузите, определящи основните престации на страните, включително цената или възнаграждението, ако са формулирани еднозначно.

2. Ако в съответствие с параграф 1 договорна клауза не обвързва потребителя, страните остават обвързани от договора в останалата му част.

3. Не са договорени индивидуално договорните клаузи, върху чието съдържание потребителят не е оказал реално въздействие. Това по-специално се отнася за използваните договорни клаузи от модел на договор, предложен на потребителя от съдоговорителя.

[...]“.

13 Член 385² от Гражданския кодекс гласи:

„Съвместимостта на договорните клаузи с добрите нрави се преценява според положението към момента на сключване на договора, като се вземе предвид неговото съдържание, обстоятелствата около сключването му и другите договори, свързани със съдържания преценяваните клаузи договор“.

Спорът в главното производство и преюдициалните въпроси

14 На 14 ноември 2008 г. кредитополучателите в качеството на потребители сключват договор за ипотечен кредит с Raiffeisen. Сумата в договора е посочена в полски злоти (PLN), но се индексира в чуждестранна валута, а именно в швейцарски франкове (CHF), като продължителността на кредитирането е 480 месеца (40 години).

15 Правилата за индексирание на кредита в посочената валута са определени с Правилника за ипотечните кредити, използван от Raiffeisen и включен в договора.

16 В параграф 7, точка 4 от посочения правилник по същество се предвижда, че отпускането на кредита, разглеждан в главното производство, се извършва в PLN по обменен курс, не по-нисък от обявения курс „купува“ PLN/CHF на банката в сила към момента на отпускане на средствата, като дължимият остатък по кредита се отчита в CHF по този курс. Съгласно параграф 9, точка 2 от същия правилник ежемесечните погасителни вноски по кредита се отчитат в CHF и се удържат от банковата сметка в PLN на датата на падежа им, този път по обявения курс „продава“ PLN/CHF.

- 17 Лихвеният процент по кредита, разглеждан в главното производство, е фиксиран въз основа на променлив лихвен процент, определен като сбор от референтния лихвен процент LIBOR CHF 3М плюс обичайната надбавка на Raiffeisen.
- 18 Кредитополучателите предявяват иск пред запитващата юрисдикция главно за обявяване на договора за кредит за недействителен поради твърдения неравноправен характер на клаузите относно механизма за индексирание, описан в точка 16 от настоящото решение. В това отношение те твърдят, че посочените клаузи са незаконосъобразни, тъй като позволяват на Raiffeisen да определя свободно и произволно обменния курс. Тази банка съответно определяла едностранно както изразявания в CHF дължим остатък по кредита, така и отчитания в PLN размер на ежемесячните вноски. Ако въпросните клаузи бъдат премахнати, щяло да бъде невъзможно да се определи правилен обменен курс, поради което било невъзможно договорът да продължи да се изпълнява.
- 19 При условията на евентуалност те твърдят, че договорът за кредит, разглеждан в главното производство, може да бъде изпълнен без същите тези клаузи съобразно изразения в PLN размер на кредита и предвидения в договора лихвен процент, базиран на променливия лихвен процент LIBOR и на обичайната надбавка на банката.
- 20 Raiffeisen оспорва неравноправния характер на съответните клаузи и твърди, че след евентуалното им премахване страните ще останат обвързани с останалите клаузи от договора за кредит, разглеждан в главното производство. Вместо премахнатите клаузи и при липса на диспозитивни правила, посочващи начина за определяне на обменния курс, следвало да се приложат общите принципи, предвидени в членове 56, 65 и 354 от Гражданския кодекс.
- 21 Банката освен това оспорва възможността в резултат на премахването на въпросните клаузи договорът за кредит, разглеждан в главното производство, да се изпълни, като кредитът бъде изразен в PLN и същевременно за него се приложи лихвеният процент, определен въз основа на LIBOR. Използването на LIBOR CHF, както било договорено между страните, вместо предвидения за PLN по-висок лихвен процент, а именно WIBOR, според нея се дължи единствено на включването на механизма за индексирание, предвиден във въпросните клаузи.
- 22 Запитващата юрисдикция посочва, че договорите за кредит, индексирани в чуждестранна валута, като разглеждания са се развили в практиката. Понятието за такъв договор за кредит се въвежда в полското законодателство едва през 2011 г., като в последното обаче се предвижда само задължение за посочване в договора на конкретните правила за определяне по-специално на механизма за преобразуване.
- 23 Що се отнася до включените във въпросния договор за кредит клаузи, тя уточнява, че според нея те са неравноправни и съответно не обвързват кредитополучателите.
- 24 Запитващата юрисдикция отбелязва, че без посочените клаузи е невъзможно да се определи обменният курс и съответно да се изпълни разглежданият договор за кредит. В това отношение тя най-напред се позовава на решение от 30 април 2014 г., Kásler и Káslerné Rábai (C-26/13, EU:C:2014:282) и иска да се установи дали, ако обявяването на договора за недействителен е неблагоприятно за потребителя, е допустимо празнотата във въпросния договор да се запълни въз основа на национални правни разпоредби, но не диспозитивни, а с общ характер, в които става въпрос за правила на обществено съжителство и установени обичаи, като предвидените в членове 56 и 354 от Гражданския кодекс. Макар да е възможно въз основа на тези правила и обичаи да се приеме, че приложимият обменен курс е прилаганият от Raiffeisen, както следва от оспорваните клаузи, според запитващата юрисдикция е възможно също да се приеме, че това е пазарният обменен курс или определеният от централната банка.

- 25 При отрицателен отговор на този въпрос запитващата юрисдикция също така иска да се установи дали, ако според съда обявяването на договор за недействителен поражда неблагоприятни последици за потребителя, той може да остави в сила съдържащата се в договора неравноплавна клауза, макар потребителят да не е изразил намерението си да се обвърже с нея.
- 26 По-нататък, запитващата юрисдикция отбелязва, че за да се установи дали обявяването на договор за недействителен поражда неблагоприятни последици за потребителя, е необходимо да се определят критериите за преценка на тези последици, и по-специално моментът, към който следва да се извърши преценката им. Запитващата юрисдикция иска да се установи също дали може да извърши преценката на последиците, породени от обявяването на разглеждания договор за недействителен, против волята на потребителя, тоест дали потребителят може да се противопостави на допълването на този договор или на определянето на начина на неговото изпълнение въз основа на правила, съдържащи общи клаузи, ако противно на виждането на потребителя тя счита, че допълването на договора може да се окаже по-благоприятно за него, отколкото обявяването му за недействителен.
- 27 На последно място, запитващата юрисдикция иска да се установи как трябва да се тълкува изразът „когато [договорът] може да се изпълнява и без неравноплавните клаузи“, съдържащ се в член 6, параграф 1 от Директива 93/13. Според нея, макар запазването на действието на договора за кредит, разглеждан в главното производство, в изменена форма като описаната в точка 19 от настоящото решение да не е обективно невъзможно, то може да се окаже в противоречие с предвидените в полското право общи принципи, ограничаващи договорната свобода, и по-специално с член 353¹ от Гражданския кодекс, тъй като няма никакво съмнение, че индексването на този кредит е единствената основа на лихвения процент, базиран на лихвения процент LIBOR CHF, както е договорено от страните при сключването на въпросния договор.
- 28 При това положение Sąd Okręgowy w Warszawie (Варшавски окръжен съд, Полша) решава да спре производството и да отправи до Съда следните преюдициални въпроси:
- „1) Позволяват ли член 1, параграф 2 и член 6, параграф 1 от Директива [93/13] да се приеме, че ако обявяването за неравноплавни договорни клаузи на определени договорни условия, в които се посочва начинът на изпълнение на престация от страните (нейният размер), води до недействителност на целия договор, което е неблагоприятно за потребителя, е възможно пропуските в договора да се запълнят не въз основа на диспозитивна разпоредба, която недвусмислено заменя неравноплавната клауза, а въз основа на разпоредби от националното право, в които се предвижда допълване на последиците, предвидени изрично в рамките на правната сделка, с последиците, произтичащи от принципите на справедливост (принципите на обществено съжителство) или от установените обичаи?
- 2) Трябва ли евентуалната преценка на последиците за потребителя от недействителността на целия договор да се извърши при отчитане на съществуващите обстоятелства към момента на сключването му, или пък към момента на възникването на спора между страните относно действителността на определена клауза (твърдението на потребителя, че е неравноплавна), и какво значение има мнението, изразено в хода на такъв спор от потребителя?
- 3) Възможно ли е запазването на действието на условията, които по смисъла на нормите от Директива [93/13] представляват неравноплавни договорни клаузи, ако възприемането на такъв подход към момента на разрешаване на спора е обективно благоприятно за потребителя?

4) Може ли предвид текста на член 6, параграф 1 от Директива 93/13/ЕИО обявяването за неравноправни на договорните условия, в които се определят размерът и начинът на изпълнение на престация от страните, да създаде положение, при което формата на правоотношението, определена въз основа на съдържанието на договора при изключване на последиците от неравноправните клаузи, се отклонява от формата, избрана от страните съобразно основните им престации, и по-специално дали обявяването за неравноправно на договорно условие означава, че е възможно да продължат да се прилагат другите незасегнати от обявяването на неравноправността договорни условия, с които се определя основната престация на потребителя и чиято договорена от страните форма (включването им в договора) е била неразривно свързана с оспореното от потребителя условие?“.

Производството пред Съда

- 29 С молба, постъпила в секретариата на Съда на 24 юни 2019 г., Raiffeisen иска да бъде разпоредено възобновяване на устната фаза на производството. С молба, постъпила в секретариата на Съда на 4 септември 2019 г., същата страна развива доводите в подкрепа на искането ѝ за възобновяване.
- 30 В това отношение Raiffeisen по същество твърди, че в заключението си генералният адвокат неправилно допуска, най-напред, че в полското право няма каквато и да било диспозитивна правна норма, в която пряко да се определят правилата за конвертиране на валута, при положение че такава норма е включена в член 358, параграф 2 от Гражданския кодекс, по-нататък, че националният съд трябва „да оформи“ договора и да прибегне до „тълкуване или творчество“ при определянето на съдържанието на договора, при положение че в Полша действащата практика се изразява в прилагане на осреднения курс на централната банка, и на последно място, че обявяването на договор за кредит за недействителен по принцип щяло да доведе до незабавна изискуемост на дължимия остатък, при положение че в полското право са предвидени други видове последици от обявяването на недействителността на такъв договор, които са много по-тежки за потребителя. Raiffeisen също така твърди, че при допускане, както предлага генералният адвокат в точка 41 от заключението си, на възможността договор за кредит, индексирани в CHF, като разглеждания в главното производство, да бъде преобразуван в договор, който вече няма да бъде индексирани в тази валута, но за който продължава да се прилага лихвеният процент за последната, ще настъпят отрицателни последици в непропорционален мащаб за полския банков сектор.
- 31 Съгласно член 83 от Процедурния му правилник във всеки един момент след изслушване на генералния адвокат Съдът може да постанови възобновяване на устната фаза на производството, по-специално когато счита, че делото не е напълно изяснено, когато след закриване на тази фаза някоя от страните посочи нов факт от решаващо значение за решението на Съда или когато делото трябва да се реши въз основа на довод, който не е бил обсъден от страните или заинтересованите субекти по член 23 от Статута на Съда на Европейския съюз.
- 32 В разглеждания случай, след изслушване на генералния адвокат Съдът счита, че разполага с всички необходими сведения, за да се произнесе. В това отношение според него сведенията, представени от Raiffeisen, не представляват нови факти от решаващо значение за решението на Съда по смисъла на член 83 от Процедурния правилник. Всъщност тези сведения, доколкото се отнасят до тълкуването на полското право, най-много могат да се окажат релевантни за решението, което трябва да постанови запитващата юрисдикция. Те обаче не са релевантни за отговорите, които трябва да се дадат на въпросите, така както са поставени от нея. Освен това със сведенията за непропорционалността на преобразуването на договора, както е описано от Raiffeisen, само се развива вече представеното от него писмено становище.

- 33 При това положение възобновяване на устната фаза на производството не следва да се разпорежда.

По преюдициалните въпроси

По четвъртия въпрос

- 34 С четвъртия си въпрос, на който трябва да се отговори на първо място, запитващата юрисдикция по същество иска да се установи дали член 6, параграф 1 от Директива 93/13 трябва да се тълкува в смисъл, че не допуска възможността национална юрисдикция, след като установи неравноправния характер на някои клаузи от договор за кредит — индексирани в чуждестранна валута и предвиждащи лихвен процент, пряко обвързани с междубанковия лихвен процент за съответната валута — да счете в съответствие с вътрешното си право, че посоченият договор не може да продължи да се изпълнява без тези клаузи, тъй като премахването им би довело до изменение на естеството на основния предмет на договора.
- 35 В това отношение от акта за преюдициално запитване следва, че оспорваните клаузи от кредитополучателите се отнасят до механизма за индексирани на кредита, разглеждан в главното производство, в съответната валута, като това индексирани се извършва по такъв начин, че кредитополучателите трябва да поемат разходите, свързани с курсовата разлика между курс „купува“ за тази валута, използван за отпускането на средствата, и курс „продава“ за същата валута, използван за ежемесечните погасителни вноски. Запитващата юрисдикция е констатирала, че тези клаузи са неравноправни, поради което иска да се установи дали е възможно договърът за кредит, разглеждан в главното производство, да продължи да се изпълнява без тях, тъй като изпълнението на договора — след като от него бъде отстранен избраният механизъм за индексирани — би означавало да се изпълнява договор, различен по вид от сключения между страните.
- 36 Според запитващата юрисдикция договърът за кредит, разглеждан в главното производство, всъщност вече нямало да се индексира в посочената валута, но лихвеният процент щял да продължи да се определя съобразно по-ниския лихвен процент за тази валута. Такова изменение, което би засегнало основния предмет на договора, можело да се окаже в противоречие с предвидените в полското право общи принципи, ограничаващи договорната свобода, и по-специално с член 353¹ от Гражданския кодекс.
- 37 В това отношение трябва да се припомни, че въведената с Директива 93/13 система на защита се основава на идеята, че потребителят е в положение на по-слаба страна спрямо продавача или доставчика от гледна точка както на възможностите за водене на преговори, така и на степента на информираност, като това положение води до приемането от негова страна на условията, изготвени предварително от продавача или доставчика, без да може да повлияе на съдържанието им. С оглед на това положение на по-слаба страна посочената директива задължава държавите членки да предвидят механизъм, който да гарантира, че всяка договорна клауза, която не е индивидуално договорена, подлежи на контрол, за да се прецени евентуалният ѝ неравноправен характер (вж. в този смисъл решение от 26 март 2019 г., Abanca Corporación Bancaria и Bankia, C-70/17 и C-179/17, EU:C:2019:250, т. 49 и 50).
- 38 В този контекст в член 6, параграф 1 от Директива 93/13 се предвижда, че неравноправните клаузи, съдържащи се в сключен договор с потребител от продавач или доставчик, не обвързват потребителите, при условията, определени в националното право на държавите членки, и че договърът продължава да е обвързващ за страните в останалата част, ако може да продължи да се изпълнява и без неравноправните клаузи.

- 39 Съгласно постоянната съдебна практика с тази разпоредаба, и по-специално с второто предложение в нея, се цели не обявяване на недействителността на всички договори, съдържащи неравноправни клаузи, а замяна на формалното равновесие, което договорът установява между правата и задълженията на съдоговорителите, с действително равновесие, което може да възстанови равенството между тях, като се прави уточнението, че по принцип съответният договор трябва да продължи да се изпълнява без друго изменение освен произтичащото от премахването на неравноправните клаузи. Ако последното условие е изпълнено, съгласно член 6, параграф 1 от Директива 93/13 съответният договор може да бъде запазен, доколкото съгласно нормите на вътрешното право съществува правна възможност за такова запазване на договора без неравноправните клаузи, което трябва да се провери, като се приложи обективен подход (вж. в този смисъл решение от 14 март 2019 г., *Dunai*, C-118/17, EU:C:2019:207, т. 40 и 51 и от 26 март 2019 г., *Abanca Corporación Bancaria* и *Bankia*, C-70/17 и C-179/17, EU:C:2019:250, т. 57).
- 40 Следователно самият член 6, параграф 1, второ предложение от Директива 93/13 не посочва критериите, уреждащи възможността договор да продължи да се изпълнява без неравноправни клаузи, а оставя задачата за определянето им на националния правен ред при съблюдаване на правото на Съюза, както по същество посочва и генералният адвокат в точка 54 от заключението си. Възможността в конкретна хипотеза за запазване на договор, някои клаузи от който са обезсилени, трябва съответно да бъде разгледана по принцип именно предвид критериите, предвидени в националното право.
- 41 Що се отнася до очертаните от правото на Съюза граници, които националното право трябва да спазва в този контекст, следва по-специално да се уточни, че съгласно обективния подход, посочен в точка 39 от настоящото решение, е недопустимо положението на една от страните по договора да се счита по националното право за определящия критерий, въз основа на който се решава по-нататъшната съдба на договора (вж. в този смисъл решение от 15 март 2012 г., *Pereničová* и *Perenič*, C-453/10, EU:C:2012:144, т. 32).
- 42 В спора в главното производство запитващата юрисдикция, изглежда, не изключва възможността само с премахването на клаузите относно курсовата разлика договорът за кредит, разглеждан в главното производство, по принцип да продължи да се изпълнява под изменена форма като описаната в точка 36 от настоящото решение, но се съмнява във възможността вътрешното ѝ право да допусне такова изменение на договора.
- 43 От съображенията, изложени в точки 40 и 41 от настоящото решение, впрочем следва, че ако въз основа на релевантните разпоредби от вътрешното си право национална юрисдикция счете за невъзможно запазването на договор без съдържащите се в него неравноправни клаузи, член 6, параграф 1 от Директива 93/13 по принцип допуска обезсилването му.
- 44 Това още повече е така при обстоятелства като разглежданите в главното производство, тъй като от информацията, предоставена от запитващата юрисдикция и обобщена в точки 35 и 36 от настоящото решение, следва, че обявяването на недействителността на клаузите, оспорвани от кредитополучателите, би довело не само до премахване на механизма за индексирание и на курсовата разлика, но непряко ще доведе и до отпадане на валутния риск, който е пряко свързан с индексирането на кредита, разглеждан в главното производство, с определена валута. Съдът впрочем вече е приел, че клаузите относно валутния риск определят основния предмет на договор за кредит като разглеждания в главното производство, поради което обективната възможност за запазване на договора за кредит, разглеждан в главното производство, при тези обстоятелства се оказва несигурна (вж. в този смисъл решение от 14 март 2019 г., *Dunai*, C-118/17, EU:C:2019:207, т. 48 и 52 и цитираната съдебна практика).

45 Предвид гореизложените съображения, на четвъртия въпрос следва да се отговори, че член 6, параграф 1 от Директива 93/13 трябва да се тълкува в смисъл, че допуска възможността национална юрисдикция, след като установи неравноправния характер на някои клаузи от договор за кредит — индексирани в чуждестранна валута и предвиждащи лихвен процент, пряко обвързани с междубанковия лихвен процент за съответната валута — да счете в съответствие с вътрешното си право, че посоченият договор не може да продължи да се изпълнява без тези клаузи, тъй като премахването им би довело до изменение на естеството на основния предмет на договора.

По втория въпрос

46 С втория си въпрос запитващата юрисдикция по същество иска да се установи дали член 6, параграф 1 от Директива 93/13 трябва да се тълкува в смисъл, от една страна, че последиците за положението на потребителя, предизвикани от обезсилването на договор в неговата цялост, така както са посочени в решение от 30 април 2014 г., Kásler и Káslerné Rábai (C-26/13, EU:C:2014:282), трябва да се преценят предвид съществуващите обстоятелства към момента на сключване на този договор, а не предвид съществуващите или предвидимите обстоятелства към момента на спора и от друга страна, че за целите на тази преценка волята, изразена от потребителя в това отношение, е определяща.

47 В това отношение, както следва от отговора на четвъртия въпрос, ако в съответствие с вътрешното си право запитващата юрисдикция счете, че запазването на разглеждания договор за кредит след премахването на съдържащите се в него неравноправни клаузи е невъзможно, този договор по принцип не може да продължи да се изпълнява по смисъла на член 6, параграф 1 от Директива 93/13 и съответно трябва да бъде обезсилен.

48 Съдът обаче приема, че въпросният член 6, параграф 1 допуска възможността националният съд да замести неравноправна клауза с разпоредба от вътрешното право, която е диспозитивна или приложима при съгласие на страните по съответния договор, като тази възможност същевременно се свежда до хипотезите, когато премахването на неравноправната клауза би задължило съда да обяви недействителността на договора в неговата цялост, излагайки по този начин потребителя на особено неблагоприятни последици, поради което последният би се оказал наказан (вж. в този смисъл решения от 30 април 2014 г., Kásler и Káslerné Rábai, C-26/13, EU:C:2014:282, т. 80—84 и от 26 март 2019 г., Abanca Corporación Bancaria и Bankia, C-70/17 и C-179/17, EU:C:2019:250, т. 64).

49 На първо място, що се отнася до момента, към който тези последици трябва да се преценят, следва да се отбележи, че възможността за заместване се вписва напълно в целта на член 6, параграф 1 от Директива 93/13, изразяваща се, както бе припомнено в точка 39 от настоящото решение, в защита на потребителя чрез възстановяване на равенството между него и продавача или доставчика (вж. в този смисъл решение от 26 март 2019 г., Abanca Corporación Bancaria и Bankia, C-70/17 и C-179/17, EU:C:2019:250, т. 57).

50 Тъй като тази възможност за заместване впрочем служи, за да се осигури привеждането в действие на защитата на потребителя, като интересите му се предпазят от евентуално неблагоприятните последици, които могат да настъпят от обезсилването на съответния договор в неговата цялост, трябва да се констатира, че тези последици непременно трябва да се преценят спрямо съществуващите или предвидимите обстоятелства към момента на спора.

51 Защитата на потребителя всъщност може бъде осигурена само ако са отчетени неговите реални и съответно настоящи интереси, а не интересите, които потребителят е имал при съществуващите обстоятелства към момента на сключване на съответния договор, както по същество посочва и генералният адвокат в точки 62 и 63 от заключението си. Аналогично,

последниците, от които тези интереси трябва да бъдат защитени, са тези, които биха настъпили реално при съществуващите или предвидимите обстоятелства към момента на спора, ако националният съд реши да обезсили договора, а не онези, които биха произтекли към датата на сключване на договора от неговото обезсилване.

- 52 Тази констатация не може да се оспори с изтъкнатия от Raiffeisen факт, че член 4, параграф 1 от Директива 93/13 обвързва преценката за неравноправност на договорна клауза „към момента на [...] сключване [на договора]“ с всички обстоятелства около сключването му, тъй като крайната цел на тази преценка се различава основно от преценката на последниците, произтичащи от обезсилване на договора.
- 53 На второ място, що се отнася до значението, което трябва да се придаде на изразената от потребителя воля в това отношение, следва да се припомни направеното от Съда уточнение във връзка със задължението на националният съд да отстрани, при необходимост служебно, неравноправните клаузи в съответствие с член 6, параграф 1 от Директива 93/13, че същият съд не е длъжен да откаже да приложи съответната клауза, ако, след като е бил информиран за това от посочения съд, потребителят възнамерява да не се позовава на нейния неравноправен и необвързващ характер, изразявайки по този начин доброволно и напълно информирано съгласие с въпросната клауза (вж. в този смисъл решение от 21 февруари 2013 г., *Banif Plus Bank*, C-472/11, EU:C:2013:88, т. 23, 27 и 35 и цитираната съдебна практика).
- 54 Следователно Директива 93/13 не стига чак до превръщане в задължителна на защитната система срещу използването на неравноправни клаузи от продавачите или доставчиците, въведена с посочената директива в полза на потребителите. Ето защо, ако потребителят предпочита да не се позовава на тази защитна система, тя не се прилага.
- 55 Аналогично, след като посочената защитна система срещу неравноправните клаузи не трябва да се прилага, ако потребителят възразява срещу това, последният трябва а fortiori да има правото да възрази срещу възможността чрез прилагане на същата тази система да бъде защитен от неблагоприятните последици, предизвикани от обезсилването на договора в неговата цялост, когато не иска да се позове на тази защита.
- 56 Предвид гореизложените съображения на втория въпрос следва да се отговори, че член 6, параграф 1 от Директива 93/13 трябва да се тълкува в смисъл, от една страна, че последниците за положението на потребителя, предизвикани от обезсилването на договор в неговата цялост, така както са посочени в решение от 30 април 2014 г., *Kásler и Káslerné Rábai* (C-26/13, EU:C:2014:282), трябва да се преценят предвид съществуващите или предвидимите обстоятелства към момента на спора и от друга страна, че за целите на тази преценка волята, изразена от потребителя в това отношение, е определяща.

По първия въпрос

- 57 С първия си въпрос запитващата юрисдикция по същество иска да се установи дали член 6, параграф 1 от Директива 93/13 трябва да се тълкува в смисъл, че не допуска запълването на празнотите в договор, образувани поради премахването на съдържащите се в него неравноправни клаузи, само чрез национални разпоредби с общ характер, съгласно които предвидените последици от правна сделка се допълват по-специално с последниците, произтичащи от принципа на справедливост или обичаите.
- 58 В това отношение, както бе припомнено в точка 48 от настоящото решение, Съдът тълкува член 6, параграф 1 от Директива 93/13 в смисъл, че когато обезсилването на договор в неговата цялост би изложило потребителя на особено неблагоприятни последици, тази разпоредба

допуска възможността националният съд да се справи с недействителността на съдържащите се в този договор неравноправни клаузи, като ги замени с разпоредба от вътрешното право, която е диспозитивна или приложима при съгласие на страните по съответния договор.

- 59 Трябва да се подчертае, че посочената възможност за заместване — която е изключение от общото правило, съгласно което съответният договор продължава да е обвързващ за страните само ако може да продължи да се изпълнява без съдържащите се в него неравноправни клаузи — е ограничена до разпоредбите от вътрешното право, които са диспозитивни или приложими при съгласие на страните, и по-специално се основава на виждането, че такива разпоредби не би трябвало да съдържат неравноправни клаузи (вж. в този смисъл решения от 30 април 2014 г., *Kásler и Káslerné Rábai*, C-26/13, EU:C:2014:282, т. 81 и от 26 март 2019 г., *Abanca Corporación Bancaria и Bankia*, C-70/17 и C-179/17, EU:C:2019:250, т. 59).
- 60 Тези разпоредби всъщност би трябвало да отразяват равновесието, което националният законодател е искал да установи между всички права и задължения на страните по някои договори в случаите, когато страните или не са се отклонили от стандартно правило, предвидено от националния законодател за съответните договори, или изрично са избрали приложимостта на правило, въведено от националния законодател за тази цел.
- 61 В разглеждания случай обаче, дори да се допусне, че е възможно разпоредби като посочените от запитващата юрисдикция — предвид общия им характер и необходимостта да бъдат приведени в действие — ползотворно да се използват за замяна на съответните неравноправни клаузи чрез проста операция по заместване, извършена от националния съд, те във всички случаи не изглежда да са били предмет на специфична преценка от законодателя с оглед установяване на това равновесие, поради което тези разпоредби не се ползват от посочената в точка 59 от настоящото решение презумпция за липса на неравноправност, както по същество посочва и генералният адвокат в точка 73 от заключението си.
- 62 С оглед на гореизложеното на първия въпрос следва да се отговори, че член 6, параграф 1 от Директива 93/13 трябва да се тълкува в смисъл, че не допуска запълването на празните в договор, образувани поради премахването на съдържащите се в него неравноправни клаузи, само чрез национални разпоредби с общ характер, съгласно които предвидените последици от правна сделка се допълват по-специално с последиците, произтичащи от принципа на справедливост или обичаите, и които не са нито диспозитивни разпоредби, нито разпоредби, приложими при съгласие на страните по договора.

По третия въпрос

- 63 С третия си въпрос запитващата юрисдикция по същество иска да се установи дали член 6, параграф 1 от Директива 93/13 трябва да се тълкува в смисъл, че не допуска запазването на съдържащите се в договор неравноправни клаузи, когато премахването им би довело до обезсилване на договора и според съда това обезсилване ще породи неблагоприятни последици за потребителя.
- 64 В самото начало трябва да се направи уточнението, че този въпрос се отнася за хипотезата, в която не е допустимо неравноправните клаузи да бъдат заместени при условията, посочени в точка 48 от настоящото решение.
- 65 Трябва да се припомни, че в член 6, параграф 1, първо предложение от Директива 93/13 се изисква държавите членки да предвидят неравноправните клаузи „да не са обвързващи за потребителя“.

- 66 Съдът тълкува тази разпоредба в смисъл, че ако националният съд счита договорна клауза за неравноправна, той е длъжен да не я приложи, от което задължение се допуска изключение само ако, след като е бил информиран за това от посочения съд, потребителят възнамерява да не се позовава на нейния неравноправен и необвързващ характер, изразявайки по този начин доброволно и напълно информирано съгласие с въпросната клауза, както бе припомнено в точка 53 от настоящото решение.
- 67 Ето защо, ако потребителят не е съгласен със запазването на съответните неравноправни клаузи или дори изрично възразява срещу него, какъвто, изглежда, е случаят по делото в главното производство, посоченото изключение не е приложимо.
- 68 С оглед на гореизложеното на третия въпрос следва да се отговори, че член 6, параграф 1 от Директива 93/13 трябва да се тълкува в смисъл, че не допуска запазването на съдържащите се в договор неравноправни клаузи, когато премахването им би довело до обезсилване на договора и според съда това обезсилване ще породии неблагоприятни последици за потребителя, ако последният не е дал съгласието си за такова запазване.

По съдебните разноски

- 69 С оглед на обстоятелството, че за страните по главното производство настоящото дело представлява отклонение от обичайния ход на производството пред запитващата юрисдикция, последната следва да се произнесе по съдебните разноски. Разходите, направени за представяне на становища пред Съда, различни от тези на посочените страни, не подлежат на възстановяване.

По изложените съображения Съдът (трети състав) реши:

- 1) Член 6, параграф 1 от Директива 93/13/ЕИО на Съвета от 5 април 1993 година относно неравноправните клаузи в потребителските договори трябва да се тълкува в смисъл, че допуска възможността национална юрисдикция, след като установи неравноправния характер на някои клаузи от договор за кредит — индексирани в чуждестранна валута и предвиждащи лихвен процент, пряко обвързани с междубанковия лихвен процент за съответната валута — да счете в съответствие с вътрешното си право, че посоченият договор не може да продължи да се изпълнява без тези клаузи, тъй като премахването им би довело до изменение на естеството на основния предмет на договора.
- 2) Член 6, параграф 1 от Директива 93/13 трябва да се тълкува в смисъл, от една страна, че последиците за положението на потребителя, предизвикани от обезсилването на договор в неговата цялост, така както са посочени в решение от 30 април 2014 г., *Kásler и Káslerné Rábai* (C-26/13, EU:C:2014:282), трябва да се преценят предвид съществуващите или предвидимите обстоятелства към момента на спора, и от друга страна, че за целите на тази преценка волята, изразена от потребителя в това отношение, е определяща.
- 3) Член 6, параграф 1 от Директива 93/13 трябва да се тълкува в смисъл, че не допуска запазването на празните в договор, образувани поради премахването на съдържащите се в него неравноправни клаузи, само чрез национални разпоредби с общ характер, съгласно които предвидените последици от правна сделка се допълват по-специално с последиците, произтичащи от принципа на справедливост или обичаите, и които не са нито диспозитивни разпоредби, нито разпоредби, приложими при съгласие на страните по договора.

- 4) Член 6, параграф 1 от Директива 93/13 трябва да се тълкува в смисъл, че не допуска запазването на съдържащите се в договор неравноправни клаузи, когато премахването им би довело до обезсилване на договора и според съда това обезсилване ще породі неблагоприятни последици за потребителя, ако последният не е дал съгласието си за такова запазване.

Подписи